

Fontos levelek, silány jegyzetek

Sinkó Ervin levelezése II. 1945–1967. S. a. r. Kovács József.
Argumentum Kiadó, Budapest, 2006

Öt évvel az első kötet után tavaly, ugyancsak az MTA Irodalomtudományi Intézetének irodalmi dokumentumokat tartalmazó Új Magyar Múzeum sorozatában, megjelent Sinkó Ervin levelezésének második kötete. Ahogy a sajtó alá rendező, a jegyzeteket író Kovács József Bevezetésében olvasható, a kötet „a II. világháború befejezésétől Sinkó Ervin 1967-ben bekövetkezett haláláig terjedő időszakot öleli fel”. Annak a mintegy két évtizednyi munkásságnak szubjektív dokumentumait tartalmazza, szám szerint négyszázötven Sinkótól és Sinkónak írt levelet, amelyek az emigrációs lét, az „olasz internáló tábor” és a „partizán hadseregben végzett kulturális munka” után az egzisztenciális megállapodás és az írói, közéleti tevékenység elismerését jelentette a Zágrábban élő, 1959-től pedig a Magyar Tanszék vezetőjeként évente több hónapot Újvidéken tartózkodó Sinkó Ervin számára. Ez a kötet hozzájárul(hat) Sinkó életművének és emberi alakjának jobb megismeréséhez. Akkor is, ha megközelíthetően sem tekinthető teljesnek, mivel feltételezhetően többen, akikkel Sinkó, az író és a tanár közelebbi, személyes vagy hivatali kapcsolatban állt, nem járultak hozzá a birtokukban levő levelek publikálásához, amit egyfelől sajnálattal kell tudomásul venni, mert nincs lehetőség Sinkó és levelező társai közötti párbeszéd rekonstruálására, nem egy esetben olyan dialógust „hallunk”, amelyből vagy a kérdések, vagy a válaszok hiányzanak, másfelől viszont érthető, hogy a levélírók nem kívánták beavatni a nyilvánosságot abba, amit ők a legszemélyesebb magánügyüknek tartanak. Ez alól leginkább Gömöri György, a londoni emigrációban élő költő, irodalomtörténész kivétel, aki 1962 és 1966 között negyvenhét levelet váltott Sinkóval.

88 És bár érthető, hogy személyes, illetve objektív okok miatt egy levelezésgyűjtemény sohasem tekinthető teljesnek és véglegesnek, ettől függetlenül esetünkben impozáns a címzettek és levélírók névsora. A levelező partnerek között találjuk egy, de inkább több levél erejéig többek között Károlyi Mi-

hályt és feleségét, Miroslav Krležát, Illyés Gyulát, Déry Tibort, Fejtő Ferencet, Kassák Lajost, Weöres Sándort, Ignotus Pált, Lesznai Annát, Komlós Aladárt, Lukács Györgyöt, Tolnay Károlyt, Klaniczay Tibort, Méliusz Józsefet, Vilt Tibort, Illés Endrét, Danilo Kišt, Ilia Mihályt, Eörsi Istvánt, Gömöri Györgyöt, illetve a vajdaságiak közül Majtényi Mihályt, Herceg Jánost, B. Szabó Györgyöt, Fehér Ferencet, Ács Károlyt, Pap Józsefet, Major Nándort, Bori Imrét, Penavin Olgát, Szeli Istvánt, Bosnyák Istvánt, Fehér Kálmánt, Farkas Nándort, Steinitz Tibort, Olajos Mihályt, Juhász Gézát, Rehák Lászlót stb., nem szólván a levelezés családi hátterét jelentő Sinkónéről, illetve a Sinkó-művek fordítóiról.

A fenti alkalmi névsorból is könnyen kikövetkeztethető, amit a levelekben előforduló más nevek még tovább bővítenek, Sinkó élete két utolsó évtizedét fölöttébb széles körű kapcsolatrendszer jellemezte, illetve gazdag, sokfelé tekintő témavilág határozta meg. Ilyen többek között, irodalmi érdeklődésre talán leginkább számot tartó viszonya például Illyés Gyulával (ezt a kötetet záró, mintegy appendixnek tekinthető hat régebbi, 1927-ből, illetve a harmincas évek végéről származó levél egészíti ki!), a régi barátokkal, Lesznai Annával és Komlós Aladárral, az új íróbaráttal, Déry Tiborral, illetve a levelekben a Sinkó-művekről közölt vélemények sora, nemkülönben Sinkó és a hivatalos magyar irodalompolitika kölcsönösen semmiképpen sem felhőtlen viszonya, valamint Sinkónak a vajdasági magyar irodalmi élettel való kapcsolata és a Sinkó vezetése alatt formálódó Magyar Tanszéket érintő számos szervezési és személyes kérdés.

Bármennyire is érdekesek lehetnek Sinkó és a magyar irodalom, illetve a magyarországi intézmények közötti kapcsolat részletei, ezúttal – a könyv kapcsán emlékezvén arra is, hogy *Sinkó Ervin éppen negyven éve halt meg* – és itt inkább a vajdasági vonatkozásokra, mindenekelőtt a *Híddal* való kapcsolata s a Magyar Tanszékkal kapcsolatos levelekre, illetve Sinkó irodalmak és szerzők közötti közvetítő szerepére szeretném felhívni a figyelmet.

Annak ellenére, hogy Sinkó Ervin nem sokkal már a második világháborút követően írásaival jelen volt a vajdasági magyar szellemi és irodalmi életben, cikkei jelentek meg a *Magyar Szóban* és a *7 Napban*, első *Híd*-beli közlései pedig 1947-ben voltak (három novella és egy vers), s hogy ez a kapcsolat folyamatos maradt, Sinkó Ervin nevéhez mégis mindenekelőtt az újvidéki Magyar Tanszék megnyitását és vezetését kell, szokták kapcsolni. Joggal, hiszen a tanszékkal vált lehetővé a vajdasági felsőfokú magyartanárképzés. A tanszékről először egy 1953 augusztusában kelt levélből értesülünk. Farkas Nándor arról ír Sinkónak, hogy „a Közoktatási tanács két fakultás felállításiáról” határozott, az egyik a „bölcészeti”, ahol a jugoszláv irodalom és nyelv, a germán, a történelem, a matematika és a fizika katedra mellett működne „a magyar nyelv és irodalom katedrája” is. De siet megjegyezni, hogy a katedra

ügye „valószínűleg nem oldódik gyorsan meg”, jóllehet a politikusok megteszik a „szükséges intézkedéseket”. Kétségtelen, hogy a „legnagyobb kérdés a káder kérdés” volt, megoldását azonban nemcsak a szükséges szakemberek hiánya késleltette, hanem a korra jellemző politikai gondolkodás is. „Farkas elvtárs” aggódik, hogy ha nem találnak megfelelő végzettséggel rendelkező szakembereket, akkor a „szerb elvtársak itt majd-majd nem akarják elhinni, hogy nincs egy becsületes ember se a katedrára”. S ezért nemcsak szakmai, hanem a többség részéről megnyilvánulandó bizalmi kérdéssé is válhat a tanszék megnyitása. Nem érdektelen idézni a levélíró okfejtését erről: „Akik vannak, nem jöhetnek számításba és nem is nagyon vannak. Szabadkán van Balázs Piri (másik nevét nem tudom), aki a magyar irodalom tanára a magyar tanítóképzőben, azonban képzettségénél fogva, valamint a magatartása is olyan, hogy nem jöhet számításba. És nincs is más senki. A fiatalok közül itt van Szabó György, azonban nagyon gondolkozunk és habár bizonyos erkölcsi kötelezettségünk van vele szemben, mégis jól meg kell gondolni a dolgot”. A politikus gondolkodása a mai olvasó számára fölöttébb árulkodó, bár a korra jellemző. Éppen úgy, mint Farkas Nándor okfejtése arról, mit jelentene egy tanszék az itteni magyarság számára. „A mi számunkra a magyar nyelv és irodalom katedrája nemcsak a tanárok képzése a középiskolák felsőosztályai számára.” Ez is fontos kérdés, mivel „a decentralizáció folyamata megindította a törekvést a mind újabb magyar nyelvű gimnáziumok megnyitására (Zombor, Becse, Topolya stb.)”. A katedra megoldhatná a gimnáziumi káderkérdést. De a levélíró szerint ennél is „sokkal fontosabb a társadalmi szerepe a katedrának Vajdasági [!] magyarságunk és jugoszláviai közéletünkben”. S ennek bizonyítására Farkas elvtárs arra utal, hogy a „különféle ferdeségek, magyarkodó és izolációs törekvések mennyire felszínre kerülnek”, s külön említi a „Híd ifjúsági száma körül kirobbant vitát” 1950-ben (elfeledkezve arról, hogy Sinkó kiállt a fiatalok mellett!), továbbá, hogy „egész sor kérdésben jelentkező elhajlások” tapasztalhatók, ilyen a „jugoszláv egyetemesség negálása és helyette a különféle kisebbségi magatartás”, ami „szinte állandóan az óvatosságra int bennünket a magyar katedra megnyitása körül”. Elrettentő példának említi, hogy egyesek szorgalmazzák 1848 megünneplését. Hogy ezek közé tartozott Szabó György is, azt olyan hibának látja, ami miatt nem szabad őt „fölemelni az egyetemi katedra piedesztáljára”, mert ennek beláthatatlan következményei lehetnek. Ezért vannak (kik?) „nagyjából a katedra megnyitása ellen pillanatnyilag”. A témát ennek a gondolkodásnak jegyében zárja ekképpen: „Később majd meglátjuk.”

Hogy a fenti levélben foglaltak miatt, vagy másért (is), halasztódott néhány évet a tanszék megnyitása, arról a levelekből nem tudunk meg semmit, de tény, hogy 1959 júniusáig nem is említődik a katedra ügye. Akkor viszont már mint kész tényről értesülünk. Megtudjuk, tárgyalások folytak, hogy

Sinkó Ervin elfogadta az egyetem ajánlatát, „amely szerint meghívott rendes honoráris [!] tanára volna a noviszádi egyetem magyar katedrájának. Ennek alapján három hónapot szemeszterenként Novi Szádon töltene, amennyiben megfelelő lakást biztosítanak számára”.

A további levelekben felmerülő kevésbé közérdekű szervezési és személyes kérdések mellett két mozzanat feltétlenül figyelemre méltó. Az egyik egy előadás-sorozat tervezete, a másik pedig a tanszék megítélése, ami alapján lemérhető, milyen erővonalak ellenében kellett (s kell még ma is!) megőrizni a tanszék függetlenségét.

Sinkónak a Londonban élő Aczél Tamással folytatott levélváltásából értesülünk arról, hogy a nyugati emigráns írók esetleg előadásokat tartanának a tanszéken. Aczél 1962-ben kelt leveléből tudhatjuk meg, hogy elképzeléseik szerint kilenc író tartana előadást. Zilahy Lajos a magyar irodalomról a két háború között, Cs. Szabó László Babits, Kosztolányi, Tóth Árpád, Juhász Gyula, Radnóti s általában a Nyugat és a Magyar Csillag köréről, Fejtő Ferenc a magyar népiességről, Ignótus Pál József Attiláról és a Szép Szóról, Molnár Miklós a magyar drámáról 1920-tól, Enczi Endre a magyar újságírás problémáiról 1945-től, Méray Tibor a magyarországi „olvadásról”, Faludy Ferenc a modern magyar költészet kérdéseiről, Aczél pedig a szocialista realizmus problémáiról. Kezdetben az volt a kérdés, hogy együtt jöjjenek vagy külön-külön bizonyos időközönként, majd – ahogy egy politikusfeleség írja Sinkónak – kiderült, hogy egy dolog az író/tanár elképzelése, s más a politikusoké. Nagy József, a politikus, kivitelezhetőnek látja a közös fellépést, de szerinte is jobb lenne, ha egyenként jönnének, mert „akkor nem lenne akkora a publicitás, s esetleg nem vennék oly rossz néven délen és északon”. Reháknak László viszont „elzárkózott egyelőre”. Kedvező döntés ebben az oktatás szempontjából kétségtelenül fontos ügyben nem született, hiába írta Aczél, hogy „nagy reményekkel s nagy örömmel nézünk a jugoszláviai látogatásunk elébe”. (Zárójelben: egy vendégelőadásra azonban sor került, arra, amit Klaniczay Tibor, az Irodalomtudományi Intézet igazgatója tartott Zágráb után Újvidéken Balassiról és Zrinyiről.)

A másik kivételes érdeklődésre érdemes téma, amelyről három B. Szabó György-leveleből szerezhetünk tudomást, a tanszék iránti viszony. Az egyikben arról ír, hogy bizonyos magyarországi reagálásokból kiderül, helytelenítik azt az irodalomszemléletet, amely az újvidéki tanszéken az oktatást jellemzi. S hozzáteszi: „Úgy látszik, a magyar irodalom és a magyar irodalomtörténet ügyét is csak Jugoszláviában lehet jól szolgálni, s úgy látom, hogy nemcsak ma, hanem holnap is.” A másikban saját vizsgálatainak elismerése körüli bonyodalmak kapcsán fakad ki: „Ma úgy látom, hogy legokosabb lenne az egész Magyar Tanszéket áttelepíteni akár Zágrádba, Ljubljanába, nemcsak a fakultáson uralkodó légkör miatt, hanem egy kicsit a vajdasági szűk

horizont (különösen a magyar) miatt, a hallgatók javára és érdekében.” Az utóbbi megjegyzéssel hozható kapcsolatba a harmadik, 1963-ban kelt levélnek a vajdasági magyar „szellemi” klímát jellemző részlete: „Úgy látom, hogy erőre kapnak s nálunk mindig hevesebben és ostobábban, az irodalom és a művészet vidéki »gondviselői« – azok a bizonyos újságírói »körök« nagyjai, akik sem a fiatalokkal, sem a tanszékekkel kapcsolatban nem sok jót gondoltak eddig sem. A rosszakarat most már leplezetlenül is megmutatkozik, s úgy tapasztalom, hogy eddig leplezett és takargatott »vélemény« írásban is kiszivárogo, hogy ne szóljunk arról, ami ezekben a lelkekben forr, buzog, erjed, s amit maguk között »véleménycsere« formájában elmondanak és kinyilatkoztatnak. A Katedra lassan minden rossz forrásává lett: »ők« másként képzelik el a Katedrát is, a korszerű magyar irodalmat is, a tanárokat, a tanítványokat is.” (Negyven évvel később is mennyire ismerős ez a helyzet!) Ezek a sorok, hangsúlyozom, 1963-ban íródtak, akkor, amikor az első nemzedék végzett, akkor, amikor épp ennek a nemzedéknek köszönhetően kialakult az új irodalmi szemléletet hozó *Symposion* munkatársi gárdája, s kiderült, hogy oktatásban is, irodalomban is változások várhatók. S az sem mellékes, hogy az előző évben jelenteti meg B. Szabó Vázlatok provincializmusunk témájára alcímmel leplező, korszakos tanulmányát: Rapszódia négy szólamra az emberről, a tárgyakról, a művészetről és önmagunkról. (Fölöttébb időszerű lenne megírni ennek a folytatását mai provincializmusunkról!)

Hogy pontosan mire vonatkozik Miroslav Krleža 1959. október 27-én kelt néhány soros levele, melyben többek között ez olvasható: „és ha az egész Újvidéki-kaland [!] jobbnak mutatkozott mint ahogy féltünk, annak csak örülök”, azt pontosan nem tudni, de akár jóslásnak is tekinthető arra nézvést, ami a tanszékvezető Sinkóra várt, s amit ő valóban a tanszék hasznára és javára oldott meg, bár valóban többesélyes vállalkozás, sőt valóban kaland volt, ahogy nem sokkal a tanszéknévtetés után írt levelében a barát Krleža írta.

Sinkónak a vajdasági magyar irodalommal való kapcsolata 1947-től a *7 Nap*-ban és a *Híd*-ban, illetve a *Magyar Szó*-ban történő közlésekkel kezdődött, majd ehhez kapcsolódott könyvei kiadásának ügye előbb a Testvériség-Egység kiadónál, illetve a Forumnál. Ebből a kérdéskörből ezúttal a *Híd*-dal kapcsolatos viszonyát emelem ki, nem mintha a könyvkiadással kapcsolatos levélváltások nem lennének tanulságos kiadótörténeti adalékok. Sinkó 1955-ben a főszerkesztő Herceg Jánosnak ígéri: „igyekszem – s igyekezni fogok – hogy a Híd minden számában jelen legyek”. S bár, természetesen, nem így történt, kétségtelen, Sinkó éveken át rendszeres munkatársa a folyóiratnak, verseket, regényrészleteket, novellákat s tanulmányokat meg naplókat közöl. Nem az egyes főszerkesztőkhöz kötődött, hanem a folyóirathoz.

Bár Majtényival is levelezett, közvetlenebb, mondhatnánk, emberibb kapcsolatban Sinkó Herceg Jánossal állt, amint erre a leveleket záró formu-

lából („Szívélyes, meleg üdvözléssel”; „Szeretettel”; „Baráti üdvözléssel”; „Őszinte barátsággal melegen”) is következtetni lehet. Nem véletlen, hogy a főszerkesztésről leköszönő Herceg („...meg kellett szabadulnom ettől a rettenetes szereptől, még mielőtt ideggyógyintézetbe szállítanának engem is, mint Majtényit”, írja), miután Sinkó figyelmébe ajánlott egy Franciaországban élő magyar szerzőt, megköszöni „a Híd iránti jóindulatot és segíteni akarást”. S hogy ezt nem pusztán udvariasságból teszi, bizonyítja őszinte megjegyzése: „Bizony ránkérne egy kis segítség.” Hogy pontosan mire gondolhatott, nem tudni, de abban a levelében, amelyben *Híd*-szerkesztőként búcsúzik, fontosnak tartja megemlíteni: „Szeretném ismételtlen hangsúlyozni, hogy mindig nagy érdeklődéssel vártam kéziratait, mindig örültem, ha *jelenlétével súlyt ad ennek a mi súlytalan vajdasági irodalmunknak*” (kiemelés G. L.). S bár Sinkó őszintesége, amikor a lap éléről távozó Hercegnek ezt írja: „...csak sajnálni tudom, hogy a jövőben nem Ön fogja intézni az egyetlen vajdasági magyar folyóirat ügyeit”, nem vonható kétségbe, mert tény, hogy a *Híd* későbbi főszerkesztőivel, Major Nándorral, Pap Józseffel és Ács Károllyal is korrekt kapcsolatot tartott, önzetlen és készséges együttműködéséről tett tanúbizonyságot.

A levelek szerint azt is zokszó nélkül veszi tudomásul (ezt alátámasztja Sinkó írásainak rendszeres közlése a további évfolyamokban!), amikor Major Nándor, miután elpanaszolta, hogy „Évek hosszú során pangott kultúréletünk, a Híd pedig – csak vegetált”, s arra kéri „Sinkó elvtársat”, hogy „támogassa szerkesztőségünket és folyóiratunkat”, közli vele, hogy „a Híd-ről [!] való beszélgetések során sok író megjegyzéseket fűzött Sinkó elvtársnak a folyóiratban most megjelenő írásához”. A levél keltezése alapján nyilvánvaló, hogy a *Híd* 1957/3–4. számában megjelenő Új szerepet kérek című tanulmányról lehet szó, amely Krleža *Bankett Blitvában* című regényéről készült tanulmányosorozat kilencedik folytatása volt az előző év májusától, s amelynek utolsó, tizedik része a Major jegyezte első számban (1957/5.) jelent meg. Hogy az írók milyen észrevételeket tettek, az a levelezésből természetesen nem derül ki, az viszont igen, hogy bár a szerkesztő szerint „roppant tanulmányos, élvezetes és érdekes” munkáról van szó, „ám már témájánál fogva is nehéz elképzelni egy olyan folyóiratban, amilyenek a Híd-nak [!] lennie kell”. Mert nemcsak hogy „két kezünkön is megszámlálhatnánk azokat, akik Krleža [!] Blitváját ismerik”, de hosszú a „kisterjedelmű Híd-ban [!] való folytatásos közlésre, s mint ilyen „fárasztó és témájánál fogva sem tudja felkelteni az érdeklődést”. Ezt enyhítendő, javasolja, hogy könyvként kellene megjelentetni, így azok számára, „akik az irodalommal behatóbban foglalkoznak”, ez a „rendkívül izgalmas, nélkülözhetetlen olvasmány” hozzáférhető lenne. A *Híd* Major-korszakának utóhangjaként tűnik fel egy Sinkóra egyáltalán nem jellemző mozzanat, amely talán pletyka íze ellenére sem mel-

lékes. Abban a Gömörihez írt levelében, melyben szorgalmas levelező társa figyelmébe ajánlja az új főszerkesztőt, Pap Józsefet („igen derék ember, mellékfoglalkozása orvos és minden bizalmat megérdemel”), jegyzi meg, miért távozott Major, „mert, állítólag, goromba modorban utasított vissza tehetéstelen irodalmi veteránokat”. Hogy ebből mi igaz, nehezen tudható meg, de tény, ismerve a vajdasági körülményeket, jegyzi meg, hogy Papnak sem „lesz könnyű dolga”, még ha Sinkó professzorkodása alatt „termett és kifejlődött egy ifjú gárda s ennek nagy a befolyása, bár szintén nem könnyű a dolga a meglehetősen tunya és szellemileg nem épp európai bácskai disznótoros környezetben”. (Lapozzunk csak vissza, mit írt B. Szabó György Sinkónak a vajdasági szellemi miliőról!)

Hogy Sinkó Ervin a *Híd*hoz nemcsak szerzőként viszonyult, arra is találunk nyomokat leveleiben. Hercegnek panaszolja, hogy Párizsban az emigráns magyarok érdeklődnek a lap iránt, de „csak platonikusan, mert nem jutnak hozzá”. Hasonlóan érdekes laptörténeti értékű megjegyzés az, ami Ács Károlynak írt levelében olvasható, nevezetesen, hogy egy pesti levelezője arra kéri, a *Hídat* „zárt borítékban” küldesse a címére, „mert szerinte még a Széchenyi könyvtárban [!] is »zárt anyagként« kezelik s »csak furfangosan és ritkán« juthat hozzá”. De ez az adat akár Sinkó közvetítő szerepéhez is adalékként szolgálhat. Gömörinek jelzi 1962-ben, hogy beszélt az új szerkesztővel, aki megígérte, hogy a *Hídat* küldeni fogják Cs. Szabó László címére, s hogy továbbra is igényt tartanak Gömöri írásaira. Egyik levélből arról értesülünk, hogy Klanciczay megköszöni a neki küldetett számokat. Legtöbbször a *Híd* Sinkónak Déryvel való leveleiben említődik. Ajánlja neki, hogy rá való hivatkozással küldjön kéziratot, a „Híd szerkesztősége nagyon fog örülni”, mert Sinkó értesülései szerint Illyéstől is kaptak kéziratot. Ácshoz Krleža kérését közvetíti, hogy küldjenek azokból a számokból, melyekben Ács fordításai jelentek meg. Ezek szinte csak találmra kiragadott példák arra nézvést, hogy Sinkó milyen közvetítő szerepre vállalkozott.

A *Híd* mellett hasonló önzetlenséggel agitált tekintélye, kapcsolatai felhasználásával a magyar és a jugoszláv irodalmak között kölcsönös érdeklődés és megjelenés ügyében. Őt kéri 47-ben Gergely Sándor a Magyar Írók Szövetsége nevében, közölje Andrićyal, hogy elintéződött regényének kiadása. Őt keresi fel soraival Tamás Aladár, hogy segítsen „a délszláv irodalom magyar fordítása ügyében”, ajánljon 2–10 éves kisregényeket. Neki küldik meg azt a könyvjegyzéket, amely „a Jugoszláviában levő magyar lakosság számára könyvvásárlás végett” tájékoztatóul szolgálhat. Neki panaszolja Olajos Mihály, a Testvériség-Egység Kiadó igazgatója 1951-ben, hogy a vajdasági magyar könyvek nem jutnak ki Nyugatra, és segítségét kéri, hogy könyveink eljussanak a nyugati magyarsághoz. De közvetít Károlyi Mihályné kérésére férje emlékiratainak szerb megjelentetése érdekében, továbbá Krleža és a Fo-

rum között, tőle érdeklődik Palotai Boris, mi van a *Keserű mandula* című regényének horvát megjelenésével. A számtalan példa között külön figyelmet érdemel két eset. Az egyik, mikor Danilo Kiš magyar nyelven írt levelében Sinkótól kér segítséget, hogy Ady-fordításait, amire Belgrádban nem tud „kiadót találni”, Zágrábban adják ki. A másik, hogy Eörsi Istvánnak elintézte *A megmentett város* című műve közlését a zágrábi *Forumban*. Hasonlóképpen számos részlet idézhető azokból a Sinkó által írt levelekből, melyekben ő kér segítséget magyarországi íróktól annak érdekében, hogy a művek horvát vagy szerb fordításban jelenjenek meg. Illyéstől, miközben értesíti a *Puszták népe* horvát megjelenésének lehetőségéről, „újabb jó magyar novelláskönyveket” kér fordíttatásra. Illyés csak egyet ajánl, Nagy Lajos *Négy ébenkórászát* („Újabb novelláskötet nem igen van [...] a műfaj itt is kiment egy kicsit – nem a divatból, hanem – a használhatóságból.”) Déryt biztatja, hogy regénye, a *G. A. úr X.-ben* megjelenik horvátul, szerepet vállal Déry Ambrus regényének, a *Kiközösítőnek* a horvát kiadásában, azt tanácsolja neki, hogy adjon novellát a spliti *Mogućnost*-ba, illetve az újvidéki *Új Symposion*-ba, s jelzi, hogy az általa szerkesztett novellaantológiába besorolta egyik szövegét. Külön érdekességként említhető, hogy a zágrábi Moderna galerijában Kassák-kiállítást beszélt meg (szó volt egy Vilt Tibor-kiállításról is!), s hogy hamarosan hírt ad az *Egy ember élete* című regény „horvát vagy szerb fordítása dolgában”, valamint, hogy az *Új Symposion*-ban „Bori Imre kezdett el hosszabb tanulmányt Kassák Lajos művéről. Megkapták?”.

Rengeteg ötlet, terv, szándék. Hogy ezekből mi valósult meg s mi nem, az nem minden esetben tudható meg, mivel a kötet jegyzetanyaga csak elvétve tájékoztat. Kár, mert így nem teljes a levelek dokumentumértéke. Ezt a mulasztást csak növeli a jegyzetapparátusban tapasztalható felháborítóan sok-sok pontatlanság, hiányosság, melyeket oldalakon keresztül lehetne sorolni. A szerb és horvát személy- és intézménynevek írásában teljes zűrzavar tapasztalható, hol kiteszik a mellékjeleket, hol nem, hol pedig téved a jegyzetek készítője (Cedomir Minderovic/Čedomir Minderović; Župančić/Župančić stb.). A szerbben, horvátban az újságok címében csak az első szó kezdőbetűje nagy, minden további szóé kisbetű: Književne Novine/Književne novine; nem írható hol így, hol úgy. Az eredeti címeket olykor fordítja, máskor nem. Legtöbb hiányosság az életrajzi adatok esetében tapasztalható. Nem minden alkalommal a név első előfordulásakor közli a jegyzet a legfontosabb életrajzi adatokat (születés és elhalálozás dátuma, munkakör, ez gyakran hiányos, pontatlan), egyes esetekben minden előfordulásakor megismétli az adatokat, más esetekben viszont nem. Az efféle következetlenségeknél is szembe-tűnőbb, hogy számos esetben hiányzik a halál éve, a jegyzet alapján még mindig él az 1885-ben született Ezra Pound (1972-ben halt meg!), Vladimir Dedijer, aki nemcsak történész, de elsősorban politikus volt, Petar Šegedin,

Veljko Vlahović, Marijan Matković, Antun Šoljan, Boško Novaković, Predrag Vranicki, Milan Konjović, Sóti Pál, Olajos Mihály, Aleksandar (nem Alexander!) Tišma, Bori Imre, Juhász Géza, Pap József stb. stb., holott több vagy legalább néhány éve már mindannyian meghaltak. S ezek még nem is olyan szarvashibák, mint amikor Tomán Lászlóból rendre György lesz, Lévey Endréből Lányi, Sátai Pálból Sóti Pál (tudja Pál, mit kaszál?), Herceg Jánosból Herczeg, vagy amikor a *Magyar Szó*ból *Igaz Szó* lesz, amikor Méliusz Józsefet a *Híd* segédszerkesztőjeként említi, amikor Nušić színművének, *A miniszter feleségének* 1950-es bemutatóját Szabadka helyett Újvidékre helyezi, ahol ekkor nem volt magyar színház, vagy ugyanennek a szerzőnek *A község gyermeke* című művét regény helyett színdarabnak nevezi, amit 1957-ben Pesten nem elő-, hanem kiadtak, amikor a kiadós Németh (P.) Istvánt a prózaíró Németh Istvánnal azonosítja a jegyzetíró, vagy amikor nem tud olyan ismert vajdaságiakat azonosítani, mint Matijevics Lajos meg Mirnic Károly. Mit lehet mondani az ilyen hibák láttán (s ez nem is mind!), azonkívül, hogy csak egy kis utánajárással (lexikonok, telefonok, levelek) lett volna szükség, s nem lenne ez a különben jelentős kiadás szinte használhatatlan. Így az. A levelek tanulságosak, sok mindent felfednek Sinkóról is, levelező társairól is s a körülményekről is. Személyes és kordokumentumok. A jegyzet viszont silány, egyenesen dilettáns. Sajnálatos, mert az Irodalomtudományi Intézet két levelezéskötete, az Akadémiai Kiadó megjelentette kötet (*Az út. Naplók 1916–1939*, 1990), illetve a Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság Bosnyák István által gondozott sorozata (*A hontalanság énekei. Kiadatlan versek 1914–1967*, 1999; *Bezűzött háborús napló 1934–1944*, 2000; *Az idegen. Novellák, elbeszélések*, 2001; *Magyar irodalom. Hagyatéki tanulmányok, cikkek, kritikák*, 2004; *Világirodalmi esszék. Hagyatéki írások 1916–1939*, 2006) alapján joggal olyan reményeket táplálhatunk, hogy a gazdag és fontos Sinkó-opus kiadása a nyolcvanas évek végén indított és megszakadt életműsorozat után méltó módon folytatódik.